

The Journal of Academic Social Science Studies

International Journal of Social Science

Volume 5 Issue 6, p. 263-285, December 2012

**KURTULUŞ SAVAŞI'NDA MİLLETVEKİLİ, VALİ, MİLLİ
EĞİTİM BAKANI BİR İTTİHATÇI
İSMAİL SAFA (ÖZLER) BEY (1885-1940)**

*THE DEPUTY, GOVERNOR, UNIONIST MINISTER OF NATIONAL EDUCATION
IN NATIONAL STRUGGLE
MISTER ISMAIL SAFA(ÖZLER) (1885-1940)*

Yrd. Doç. Dr. İbrahim İSLAM

Harran Üniversitesi Fen-edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Türkiye Cumhuriyeti Tarihi

Abstract

With the dramatic collapse of Ottoman Empire, at the end of the World War I, the country was occupied and the War of Independence against occupation concluded with the establishment of Turkish Republic. Minister İsmail Safa (Özler) took part in this struggle actively as Deputy, Governor and Minister. He made important contributions in foundation and institutionalization of the State at the end of the National Struggle.

Mister İsmail Safa was elected to parliament as a deputy of Mersin in 1920 elections for the first Turkish Grand National Assembly (1. TBMM). On May 8, he attended the assembly and started legislation activities. In the same period, in the Pozanti Congress which was held on August 5, the authorities agreed on moving the city centre of Adana to Pozanti. In this congress, Mr İsmail Safa was appointed to the governorship of Adana vicariously. Mr İsmail Safa was elected as the deputy of Adana by receiving votes of 239 citizens at the 1923 elections of Second Turkish Grand National Assembly. From August 11, 1923 to 1927, he served as a deputy in the Assembly. He was elected as a deputy in 1939 elections again, and he passed away in 1940 when he was still a deputy in the Assembly.

Mister İsmail Safa is the first Minister of National Education in Republic period and the last Minister of National Education in National Struggle. He studied some important issues like making law of Primary Education, collecting Turkey's science Council, etc. In education life, he contributed in the field of educating teacher, boarding schools, foreign language education and applied education.

In this study, Mister İsmail Safa's life story, his duties and his thought style were examined. In this research it was benefited from the archives documents of Ottoman and Republic periods ,official reports of Grand National Assembly of Turkey, period's periodical publications, memories and research Works.

Key Words: Turkish Independence War, Unionism, Grand National Assembly of Turkey, Governorship of Adana, Ministry of National Education.

Öz

Osmanlı Devleti'nin I. Dünya Savaşı sonunda dramatik bir şekilde çöküşü ile ülke işgale uğramış ve işgale karşı verilen bağımsızlık savaşı, Türkiye Cumhuriyeti Devleti'nin kurulması ile sonuçlanmıştır. **İsmail Safa (ÖZLER) Bey** milletvekili, vali ve bakan olarak, bu mücadelede aktif olarak yer almıştır. Millî mücadelenin sonunda devletin kurulması ve kurumsallaşması aşamasında önemli katkılarda bulunmuştur.

İsmail Safa Bey, I. TBMM için 1920 yılında yapılan seçimlerde Mersin milletvekili seçildi. 8 Mayıs 1920 tarihinde TBMM'ye katılarak yasama faaliyetlerine başladı. Aynı dönemde, 5 Ağustos 1920'de yapılan **Pozantı Kongresi'nde** Adana Vilayet merkezinin Pozantı'ya taşınması kararlaştırıldı. Bu kongrede, **İsmail Safa Bey**, **Adana Valiliği'**ne vekâleten atandı. 1923 yılında yapılan II. TBMM seçimlerinde 239 ikinci seçmen oyu alarak Adana mebusu seçildi. 11 Ağustos 1923 tarihinden itibaren 1927 yılına kadar mecliste milletvekili olarak görev yaptı. 1939 yılında yeniden milletvekili seçildi. 1940 yılında milletvekili iken öldü.

İsmail Safa Bey, Kurtuluş Savaşı döneminin son ve cumhuriyet döneminin ilk Millî Eğitim bakanıdır. Bakan olduğu süre içerisinde, İlköğretim Kanunu yapmak, Türkiye Bilim kurulunu toplamak gibi önemli çalışmalarda bulunmuştur. Eğitim hayatıyla ilgili olarak, öğretmen yetiştirme, yatılı okullar, yabancı dil eğitimi ve uygulamalı eğitim alanlarında yeni düzenlemeler yapılmasına katkı sağlamıştır.

Bu çalışmada **İsmail Safa Bey**'in yaşam öyküsü, görevleri ve düşünce hayatı incelenmiştir. Bu araştırmada, Osmanlı ve cumhuriyet dönemi arşiv belgeleri, TBMM tutanakları, dönemin süreli yayınları, hatıralar ve araştırma eserlerden yararlanılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türk Kurtuluş Savaşı, İttihatçılık, Türkiye Büyük Millet Meclisi, Adana Valiliği, Millî Eğitim Bakanlığı

1. HAYATI, AİLESİ ve KİŞİLİĞİ

İsmail Safa, 1301/1885 tarihinde¹ **Adana**'da doğdu. Eşraftan çiftçi **Ali Ağa**'nın oğludur. Babası "**Kara Ali**" aslen Elazığlı olup, Adana'ya göç etmiş, ırmak üzerinde bir su değirmeni kurmuştu². İsmail Safa, ilk ve orta öğrenimini Adana'da tamamladıktan sonra, İstanbul'da **Mekteb-i Mülkiye**'ye girmiş ve 1908'de bu okuldan mezun olmuştur. Aynı yıl Adana'da maiyet memurluğuna başlamış, 1909 yılında Adana Ermeni olayları nedeniyle naklen Şam vilayeti maiyet memurluğuna atanmıştır.³ 1911 yılında tekrar Adana'ya döndükten sonra **Adana İdadisi**'ne öğretmen olarak tayin edilmiştir. 1913 yılında resmî görevlerinden istifa ederek, bir süre gazetecilik ve çiftçilikle meşgul olmuştur. Bu zaman zarfında, **İttihat ve**

¹ Emekli Sandığındaki şahsî dosyasındaki bilgilere göre İsmail Safa'nın 1303 olan doğum tarihi 1301 olarak düzeltilmiştir. **T.C. Emekli Sandığı Arşivi**, Dosya No: 257502/3, Tescil No: VH. 000212.

² Fahri Çoker, **Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem**, III. c Ankara 1994, s. 782-783.

³ **TBMM Arşivi**, Milletvekili Şahsî Dosyası No: 347

Terakki'nin yayın organı olan "*İtidal*" gazetesinde yönetici ve yazar olarak görev almıştır.⁴ Daha sonra adı *Turan* mektebi olacak olan "*Gülşen-i Ümit*" özel okulunu kurmuş, burada idareci ve öğretmen olarak görev yapmıştır. 1913 seçimlerinde Mersin'den *Meclis-i Umumî* azalığına seçilen⁵ *İsmail Safa*, I. Dünya Savaşı'na yedek subay olarak katılmıştır.⁶

İsmail Safa 1333/1917 yılında *Kâzime Hanım*la evlendi. *Kâzime Hanım* 1311/1895 doğumlu idi. Bu evlilikten *Ülcas* adında bir kızları ile (d. 28.12.1334/1918), *Özcan* (d. 1336/1920), *Sungur* (d. 04.06.1338/1922) ve *Özbek* (d. 04.05.1932) adında üç oğulları dünyaya geldi.⁷ *Mondros Mütarekesi*, Çukurova bölgesindeki Osmanlı ordularının terhisini ile Toros Tünelleri'nin itilaf devletleri kontrolüne verilmesini öngörüyordu.⁸ Bu bağlamda 25 Kasım 1918'de Adana'ya gelen *Fransız Albayı Raymond, Vali Nazım Bey*'i ziyaret ederek *Adana*'nın işgal edileceğini bildirdi. Ayrıca *İttihatçı* oldukları bilinen *İsmail Safa, Muhtar Fikri, Küçük Mustafa* ve *Zamir Bey*'in bölgeyi terk etmesini de istedi.⁹ 21 Aralık 1918'de bölge, çoğunluğu Ermenilerden oluşan Fransız birliği tarafından işgal edilince *İsmail Safa Bey* ve arkadaşları *Silifke*'ye kaçtılar. Bu olay, *İsmail Safa*'nın ilk çocuğu olan kızı *Ülcas*'ın bebeklik günlerine rastlamaktadır. Ailesinin verdiği bilgiye göre *İsmail Safa*, o günlerde geceleri gizlice *Adana*'ya gelerek çocuğunu ziyaret etmekte, sabaha doğru tekrar *Silifke*'ye dönmektedir.¹⁰

Başbakanlık Osmanlı Arşivi'nde bulunan bir belgeye göre, *İsmail Safa Bey* ve arkadaşlarının, Mayıs 1919'da bir süre *İstanbul*'da kaldıkları anlaşılmaktadır. *İstanbul Hükümeti* de onlar hakkında idarî kovuşturma başlatmıştır. *Dâhiliye Nezareti*'nin *Polis Müdiriyet-i Umumiyesi*'ne yazdığı 10 Mayıs 1919 tarihli gizli tezkerede *Adana İttihad ve Terakki Kulübü* azasından *İsmail Safa, Muhtar Bey, Doktor Eşref* ve *Küçük Mustafa*'nın *İstanbul*'da ikamet ettikleri belirtilerek, adigeçenlerin "*sıktı tarassud (gözetim)*" altına alınarak memleketin menafi-i âliyesine mugayir (ülkenin yüce menfaatlerine aykırı) ahval tassaddi ettikleri (durum oluşturdıkları) takdirde, muamele-i mukteziye ifası (gereken işlerin yapılması) ve istidlaât-ı vâkıadan (tahkikat sonuçlarından) nezarete peyderpey malumat ifası (bilgi verilmesi) istenmektedir.¹¹

İsmail Safa Bey, I. TBMM için 1920 yılında yapılan seçimlerde Mersin milletvekili seçildi. 8 Mayıs 1920 tarihinde TBMM'ye katılarak yasama faaliyetlerine başladı.¹² Öte yandan, 5 Ağustos 1920'de *Mustafa Kemal*'in de katıldığı *Pozantı Kongresi*'nde Adana Vilayet merkezinin Pozantı'ya taşınması kararlaştırıldı. Bu kongrede, *İsmail Safa Bey, Mustafa Kemal*'in isteği ile *Adana Valiliği*'ne vekâleten atandı.¹³ *Mustafa Kemal Paşa*,

⁴ İsmail Tefvik, *Adana Vilâyeti Matbuatı*, İstanbul, 1932, s. 22.

⁵ Damar Arıkoğlu, *Hatıralarım*, İstanbul 1961, s. 62.

⁶ Kamil Erdeha; *Milli Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler*, İstanbul 1975, s. 323

⁷ İsmail Safa, 29.06.1940 tarihinde, Kâzime Hanım 01.09.1972 tarihinde vefat etmiştir. İlk kızları Ülcas, 27.02.1943 tarihinde evlenmiştir. T.C. Emekli Sandığı Arşivi, Dosya No: 257502/3, Tescil No: VH.000212.

⁸ A. Fuat Türk geldi, *Mondros ve Mudanya Mütarekeleri Tarihi*, Ankara 1948, s. 70.

⁹ Damar Arıkoğlu, *Hatıralarım*, s. 72. TBMM Arşivi, Milletvekili Şahsî Dosyası No: 347

¹⁰ TBMM Arşivi, Milletvekili Şahsî Dosyası No:347

¹¹ Başbakanlık Osmanlı Arşivi (Kısaltma: BOA), DH.KMS. D: 52/4, V: 35. EK: 3

¹² TBMM Arşivi, Milletvekili Şahsî Dosyası No: 347

¹³ İsmail Safa bey başkanlığındaki vilayet yönetimi şu üyelerden oluşuyordu: Mektupçu Süleyman (Çelik) (Adana Eski Mektupçusu), Kadı: Fevzi (Oldaç), Defterdar Hasan (Ataş), Sağlık Müdürü: Dr. Osman Hayri, Maarif Müdürü: Agah Tuğrul, Tapu Müdürü: Mustafa Nuri, Jandarma Kumandanı Bnb.

İsmail Safa Bey'e gönderdiği 10.08.1920 tarihli şu mesajla, Adana Vilayet teşkilâtının görev ve çalışma esaslarını ortaya koymuştur:

“Büyük Millet Meclisi Azasından Safa Bey'e.

Adana Vilâyeti vekâleti uhde-i âlilerine tevdi edilmiştir. Bugünden itibaren hemen ifa-yı vazifeye mübaşeret buyrulmasını rica ederim. Vilâyet merkezi şimdilik Bozantı'dır. Mersin ve Tarsus kazaları ile Karaisalı kazası, doğrudan doğruya ve müstâkilen Adana Vilâyetine merbut bulunacaktır. Mersin kaymakamlığı vekâletine Mersin Belediyesi eski reisi Hacı Ömer Lütfi Efendi, Tarsus Kaymakamlığı vekâletine Namrun Bucağı Müdürü Şükrü Efendi tayin edilmiş ve Karaisalı kaymakamlığı vazifesini ifa eylemekte olan Sadettin Bey asaleten işbu kazaya tayin edilmiştir. Mersin kazasının merkezi Ercil, Tarsus kazasının merkezi Straköy'dür. Mersin, Tarsus ve Karaisalı Müdafaa-i Hukuk idâre heyetleri mahalli kaymakamlarının riyaseti altında olarak onlarla tevhid-i mesai edeceklerdir. İşbu üç heyet ikişer zat intihab ederek Adana Valisi nezdine gönderecekler ve işbu zatlar vali beyefendinin riyaseti altında Umum Adana Vilâyeti Heyet-i Merkeziyesi'ni teşkil edecektir.”

10 Ağustos 1920

Büyük Millet Meclisi Reisi Mustafa Kemal¹⁴

İsmail Safa Bey'in Adana Valiliği görevi, TBMM'nin 05.09.1920 tarihinde, *nisab-ı müzakere* ve meclis çalışmalarını düzenleyen kanunun kabulüne kadar sürmüştür. Bu kanunla “devlet memurluğu ile milletvekilliğinin aynı kişide toplanması” yasaklandığı için¹⁵ İsmail Safa Bey, vali vekilliği görevinden ayrılıp, milletvekilliği görevine devam etmiştir.¹⁶ TBMM'de Bütçe, İçişleri ve Dışişleri Komisyonlarında görev yapan İsmail Safa¹⁷, kısa sürelerle Dahiliye Vekili(Ata Bey'in istifası üzerine) ve Adliye Vekili(25 Mart 1923'te Rıfat Bey'e vekâleten) görevlerini yürütmüştür.¹⁸

İsmail Safa Bey, Milli Mücadele döneminde, hem Pozantı'da cephede, hem de mecliste Millî Mücadele ile ilgili faaliyetlere katılmıştır. Meclis çalışmaları dışında zaman zaman “kuva-yı milliye teşkilâtının tevsî ve takviyesi” için meclisten izin isteğinde bulunuyordu. Bu bağlamda, 5 Temmuz 1920'den itibaren 45 gün süreyle, **Dr. Eşref** ve **Muhtar Fikri Beyle** beraber izinli sayılmıştır.¹⁹ Sakarya Zaferi üzerine Pozantı'da 20 Ağustos 1921'de “*Orduya Selam*” mitingi düzenlenmiş, İsmail Safa Bey, burada etkili bir konuşma yapmıştır.²⁰ Ayrıca, Ankara İtilafnamesi'nden sonra, Çukurova'nın Fransız işgal

Cemil (Adana eski Jandarma Kumandanı), Polis Müdürü: Hilmi (Tukyu) (Adana Eski Polis Müdürü), Belediye Başkanı: Mehmed Fuad (Diblan) Belediye Meclisi üyeleri: A. Remzi Yüreğir, İbrahim Kethüda, Halili Savatlı, Haydarzâde Ali, İsmail Karadayı, İl daimi Encümeni: Tevfik (Gülek), Ata (Yolgeçen), Fevzi (Oldaç).¹³ Kamil Erdeha; **Milli Mücadele'de Vilâyetler ve Valiler**, İstanbul 1975, s. 323; Süleyman Hatipoğlu, **Fransa'nın Çukurova'yı İşgali ve Pozantı Kongresi**, Ankara 1989, s. 68-69.

¹⁴ Kasım Ener, **Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi**, Ankara 1970, s. 202; Harp Tarihi Dairesi Arşivi No: 5/7724, Dosya:4, Sıra: 14'ten naklen.

¹⁵ **TBMM Zabıt Ceridesi** (Kısaltma: **ZC**), c. III, Ankara 1941, s. 467-499.

¹⁶ Adana Valiliğine 8 Eylül'de Mehmet Nuri Bey (Conker) vekâleten atandı. Aynı zamanda 41. Tümen Kumandanlığına atanan M. Nuri Bey 26.09.1920'de Pozantı'ya gelerek görevine başladı. Erdeha, **Vilâyetler**, s. 325.

¹⁷ Erdeha, **Vilâyetler**, s.323. Çoker, **Parlamento Tarihi, TBMM I. Dönem**, III.c. s. 783.

¹⁸ İsmail Safa, 192 üyenin katıldığı 4. Celsede 91 oy alan Vasıf Bey'e karşı 100 alıp, karar yeter sayısına ulaşarak. 20.09.1922'de Dâhiliye Vekâleti vekilliğine seçildi. **ZC**, c. XXIII. Ankara 1960, s. 130.

¹⁹ **ZC**, 1. Devre c.II, s.161.

²⁰ **Yeni Adana Gazetesi** 21.08. 1921, sayı: 142

kuvvetlerinden TBMM adına teslim alınması sırasında da bölgede hazır bulunmuştur.²¹ **İsmail Safa Bey**, mecliste olduğu gibi, meclis dışında da yaptığı çalışmalar nedeniyle, TBMM tarafından **Kırmızı-Yeşil** şeritli **İstiklâl madalyası** ile ödüllendirilmiştir.²²

1923 yılında yapılan II. TBMM seçimlerinde 239 ikinci seçmen oyu alarak Adana mebusu seçildi. 11 Ağustos 1923 tarihinden 1927 yılına kadar mecliste milletvekili görev yaptı.²³ Bu dönemde **Fethi Bey** başkanlığındaki İcra Vekilleri Heyeti'nde Maarif Vekilliği görevini de sürdürdü. Cumhuriyetin ilanından sonra İsmet Paşa başkanlığındaki kabinede de Maarif Vekili olan İsmail Safa Bey, 06.03.1924 tarihinde kabinenin istifasıyla görevinden ayrıldı.²⁴

1927'de milletvekilliği sona erince Adana'ya döndü. Çiftçilikle uğraştı. Adana Halkevi Başkanlığı yaptı. Parlamentonun VI. Döneminde (1939-1943) **Seyhan**²⁵ milletvekili seçilen **İsmail Safa Özler**, 28 Haziran 1940'da milletvekili iken vefat etti.

İsmail Safa Bey, kişilik olarak “dürüst, dostluğuna güvenilir, mert bir insandı. Vicdanî kanaatlerini nerede olursa olsun söylemekten zerre kadar kaçınmazdı. Konuşmaları oldukça sertti. Hele kızdığı zaman gözleri fırl fırl dönerdi. Haksızlığa hiç tahammülü yoktu. Bununla beraber ekseriyetin kararına hürmetkârdı”.²⁶

2. FİKİR HAYATI ve MİLLETVEKİLLİĞİ

1908'de **Mülkiye Mektebi**'ni bitirerek Adana'da maiyet memuru olan **İsmail Safa Bey**, II. Meşrutiyet ortamının düşünce hayatı içinde hareketli bir yaşantıya sahip olmuştur. **İttihatçı** fikirlerle, Mülkiye Mektebi yıllarında tanıştığı ve bu fikirleri benimsediği anlaşılmaktadır. **İsmail Safa**'nın, Adana'ya döndükten hemen sonra **İttihat Terakki**'nin yayın organı olan **Hayat** gazetesinde yazı işleri müdürü olduğu görülmektedir. 1908'de yayınlanan **İtidal** ve 1909'da yayına başlayan **Duman** gazetelerinin de imtiyaz sahibidir. Bu gazeteler, haftalık siyasi gazete olup **İttihat Terakki**'nin yayın organı niteliğindedir.²⁷

II. Meşrutiyetin ilanı ile, başta Ermeniler olmak üzere, Çukurova'da yaşayan gayrimüslimler hareketlenmişler, 14.04.1909'da Adana Ermeni Olayları meydana gelmiştir.²⁸ Adana olayları üzerine **Vali Cevad Bey** ve Kumandan **Ferik Mustafa Remzi Paşa**

²¹ **Yeni Adana Gazetesi** 01.01. 1922, sayı: 195

²² İstiklâl Madalyası Kanunu'na göre; “BMM üyelerine yeşil, cephelerde bulunanlara kırmızı, cephe gerisinde çalışanlara beyaz şeritli İstiklâl madalyası verilecekti.” Milletvekili olup da aynı zamanda cephede görev yapanların madalyaları yeşil-kırmızı şeritli olacaktı. Meclisin 21.04.1925 tarih ve 108. Birleşiminde alınan kararla “cephede ve meclis çalışmalarında gösterdiği fedakârlıktan” dolayı **İsmail Safa Bey'e Kırmızı-Yeşil şeritli İstiklâl Madalyası** verilmiştir. Kazım Öztürk, **Türk Parlamento Tarihi, TBMM II. Dönem, II. c. s. 636. EK-4: İsmail Safa Bey'in İstiklâl Madalyası ve berati.**

²³ **TBMM Arşivi**, Milletvekili Şahsî Dosyası No:347 ve milletvekili seçim tutanağı.

²⁴ İsmail Safa Bey'in Maarif Vekilliği süresi 06.11.1922-06.03.1924 tarihleri arasında **1 yıl 4 ay** sürmüştür.

²⁵ TBMM'nin 20/03/1933 tarihinde kabul ettiği 2197 sayılı kanunun 6. maddesine göre “Adana” ilinin adı “Seyhan” olarak değiştirilmiştir. 1956 yılında yeniden Adana oldu.

²⁶ Arıkoğlu, **Hatıralarım**, s. 300. İsmail Safa Bey'in sert ve kararlı mizacının meclis çalışmalarına da yansdığı anlaşılmaktadır.

²⁷ İsmail Tevfik, **Adana Vilayeti**, s. 19 vd.

²⁸ Geniş bilgi için bkz. Mehmet Asaf, **1909 Ermeni Olayları ve Anılarım**, Yay. İ. Parmaksızoğlu, Ankara 1982.

görevlerinden azledilmiş, büyük devletler ve Ermenilerin baskısıyla olayı soruşturmak üzere, Şura-yı Devlet bidayet mahkemesi reisi **Faik Bey** ile Selânik adliye müfettişi **Artin Efendi**'den oluşan bir inceleme heyeti oluşturulmuştur. Bu heyet tarafından hazırlanan raporda: “**azledilmiş olan Cevad ve Asaf Beylerle, Kumandan Ferik Mustafa Paşa'nın, gerek hadisenin zuhurundan evvel, gerek zuhur ile devam ettiği esnada vazife-i memuriyetlerini layıkıyla ifa ve tedbir-i lâzime ve ciddiye-i meniye'nin ittihazına itina etmeyerek, Müslim ve gayri Müslim ahali arasında gayet feci ahvalin tevsiiine sebep oldukları ve ahalden Bağdadî Abdülkadir ve Boşnak Salih ve İhsan Fikri ve İsmail Safa Efendilerin teşvikât ve neşriyat-ı asayiş-i şehnâne'de buldukları tebeyyün etmiş olduğundan gerek memurinden, gerek ahalden sui hal ve hareketleri tebeyyün edenler haklarında... Adana'da müteşekkil Divan-ı harbde serian taht-ı muhakemeye alınmaları...**”²⁹ istenmektedir. Bu rapordan anlaşıldığına göre **İsmail Safa, Boşnak Salih Efendi** ve **İhsan Fikri Beyler İttihat Terakki** yanlısı olmak ve halkı kışkırtıcı yayın yapmakla suçlanmış, idareten bölgeden uzaklaştırılmıştır. Bu dönemde **Şam**'da maiyet memurluğu yapan **İsmail Safa**'nın daha sonra **Turan** mektebi yöneticiliğini ve **İttihat Terakki** üyeliğini sürdürmesi, Milli Mücadele başlangıcına kadar, **İttihatçı** çizgide düşünce ve faaliyetlerini devam ettirdiğini göstermektedir.

Mütareke döneminde Adana'da ikametine izin verilmeyen **İsmail Safa**, Kurtuluş Savaşı ile ilgili hazırlık çalışmalarını **Silifke**'de yürütmüştür. Nitekim **Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti** Başkanı **Ahmet Remzi** (Yüreğir) **Bey, Silifke**'de bulunan **İsmail Safa Bey**'le bu dönemde sık sık yazıştıklarını belirtmektedir. Daha sonra İstanbul, İtilâf devletleri tarafından resmen işgal edilip, Son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ı kapatılınca, **Ankara**'da yeni bir meclisin toplanması için seçim yapılması gündeme gelmiştir. **Ahmet Remzi Bey**, 06.04.1920 tarihli yazı ile **Silifke**'de bulunan **İsmail Safa Bey**'in TBMM'ye **Mersin** milletvekili olarak aday gösterilmesini istedi.³⁰ Böylece **Mersin** milletvekili seçilen **İsmail Safa**, 8 Mayıs 1920'de meclise katılarak, yasama görevine başlamıştır.³¹ I. Meclis'te **İsmail Safa**'nın yakın çalışma arkadaşları **Damar Arıkoğlu** ve **Muhtar Fikri** de kendisi gibi **İttihat Terakki** üyesidir. Esasen **Adana Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti** kadrosunu oluşturanlar da başkan **Kethüdâde İbrahim Bey** dâhil olmak üzere ittihatçılardır.³²

İsmail Safa Bey; I. II. ve VI. Dönem milletvekili olarak, meclisin açık ve gizli oturumlarındaki konuşmaları ve meclis dışı faaliyetleriyle Kurtuluş Savaşı ve ülke yönetimi konusundaki düşüncelerini ortaya koymuştur.³³ 8 Mayıs 1920 tarihinde meclis çalışmalarına katılmasından hemen sonra, 13 Mayıs 1920'de **Damat Ferit Paşa** ve kabinesi üyelerinin, **Hıyanet-i Vataniye Kanunu**'na göre yargılanması konusundaki teklifin meclis genel kurulunda görüşülmesi sırasında söz almış ve şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“Bütün Millet-i İslâmiye'nin, hepinizin malumudur ki, Ferit Paşa Paris'e gittiği vakit, Adanalıları, Toros'un cenubunda bulunan Türkleri Türk addetmedi ve bizi heyet-i umumiyemizle Farnsızlara peşkeş çekti. Bunun için biz Adanalılar Ferit Paşa'yı vatandaşlık hukukundan tecrid ediyoruz ve istiyoruz ki, Anadolu'nun her tarafından Türk kardeşlerimiz

²⁹ BOA, MV. D: 129, V: 172, EK-2

³⁰ A. Remzi Yüreğir, “Millî Mücadele'de Çukurova” **Yeni Adana**, 25 Şubat 1953.

³¹ Çoker, **Parlamento Tarihi, TBMM I. Dönem, III. c, s. 782**

³² İbrahim İslâm, **Millî Mücadele'de Yeni Adana Gazetesi**, (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1995, s. 44. Millî Mücadele döneminde ittihatçılık için bkz. Eric von Zücher, **Millî Mücadele'de İttihatçılık**, (çev. Nüzhet Salihoğlu), İstanbul, 1987.

³³ **İsmail Safa Bey**, özellikle I. TBMM döneminde mecliste oldukça aktif bir görev yapmıştır. Yukarıda belirtilenlerin dışında, İstiklâl Mahkemesi Kanunu'nda değişiklik önergesi ve Ceza Kanunu'nun yeniden tanzimine dair önergesi yasama faaliyetleri arasında sayılabilir. Çoker, **Parlamento Tarihi, TBMM I. Dönem, I.c. s.387 ve 694.**

Kilikya'yı peşkeş çeken bir bedbahtı kendi aralarından tard edsinler... Vatandaşlık hukukundan mahrum etsinler.³⁴

Kurtuluş Savaşı döneminde **Çukurova**'nın geleceğini ilgilendiren en önemli gelişmelerden biri 22 Şubat-12 Mart 1921 tarihlerinde arasında yapılan **Londra Konferansı**'dır. Bu konferansa **Fransızlar**, Adana bölgesinde kurdurdukları **Cemiyet-i Hayriye** adlı teşkilât marifetiyle ahaliden zorla, işgal yönetiminden memnun oldukları şeklinde imza toplamışlar, böylece bölgedeki yönetimlerini sürekli kılmaya çalışmışlardır. Bu çabalar öğrenilince, **Adana** halkı buna büyük tepki göstermiş, meclise ve matbuata protesto telgrafları gönderilmiştir.³⁵

Londra Konferansı'na gönderilecek Türk heyeti ile ilgili olarak, **Tevfik Paşa** ile yapılan muhaberat, **Büyük Millet Meclisi**'nin 29.01.1921 tarihli oturumunda görüşülmüştür. **İsmail Safa Bey**, bu oturumda uzun bir konuşma yaparak, şu değerlendirmede bulunmuştur:

İSMAİL SAFA B. (MERSİN): *Hükümet-i milliyenin teklifâtı arasında gayet mühim bir madde var: Zat-ı şahanenin Meclisimizin meşruiyetini ve milletin mukadderatına bizzat hâkim olduğunu ilan etmesi talep ediliyor. Zat-ı Şahane Hükümet-i milliye tarafından bihakkın talep buyrulan bu ilanı yapmadığı takdirde ona karşı vaziyetimiz ne olacaktır... Şimdiye kadar... hepimiz diyorduk ki, Padişahımız ecnebilerin elinde esirdir. Binaenaleyh, yapılan şeylerin hiçbirisinden razı değildir. Onun için daima padişahımızın bizimle beraber olduğunu ve fakat ecnebiler elinde esir bulunduğu için irade-i şahanelerini izhara muktedir bulunmadığını söylüyorduk. Nasıl düşünürsek düşünelim bu mesele heyeti umumiyemizce ve hepimizce böyle görülmek isteniyordu. Fakat bugün zat-ı şahanenin bize karşı olan vaziyetini açık ve sarih söylemesini teklif ediyoruz. Buna karşı zatı şahane vaziyetini açık ve sarih olarak, yani bizim meşruiyetimizi, milletin mukadderatına hâkim olduğumuzu tasdik edecek kadar vaziyetini açık söylemediği takdirde ne vaziyet alacağız.*³⁶

İsmail Safa Bey, **Büyük Millet Meclisi**'nin 26.02.1921 tarihli oturumunda söz alarak, **Fransa**'nın **Çukurova**'daki faaliyetleri aşağıdaki değerlendirmeyi yapmıştır:

"Biz öteden beri Fransızları cidden medeni bir millet zannederdik. İçimizden bir çoğumuz da onların medeniyetini, irfanını, hayatını taklit etmeyi yenilik zannederdi. Fakat efendiler, Fransızlar bu iki sene içerisinde dünyanın en aşağı, en zalim, en barbar bir milleti olduğunu gösterdiler... Adana'ya memur-zabıt namı altında eli kanlı, ...kalpsiz... hırsız insanlar gönderdiler... Bütün Avrupa'nın ve Fransızların zannı hilafına... hiç beklenmeyen bir saatte oradaki kardeşlerimiz silaha sarıldı... O havalı halkı memleketleri kurtuluncaya kadar silahı bırakmayacaklardır... Bu havalideki mücadele tarihi, memleketimizin ve ırkımızın en yüksek bir tarihinin parçasıdır... O şanlı tarih parçası hiçbir vakit en şen'i, en hafif bir iftiraya maruz kalmazın.

³⁴ ZC, c. I, s. 284. Önerge başkan tarafından Adliye Encümenine havale edilmiş ve 19 Mayıs 1920 tarihinde genel kurulda kabul edilerek Damat Ferit Paşa ve arkadaşlarının vatandaşlıktan çıkarılmasına karar verilmiştir. Çoker, **Parlamento Tarihi, TBMM I. Dönem**, I.c. s. 667-671

³⁵ **Yeni Adana Gazetesi**, 22 Şubat 1921, sayı: 57 ve 12 Mart 1921, sayı: 62; ZC, c. VIII, s. 434, 26.02.1921 günü Hariciye Vekâletine sevk edildi.

³⁶ ZC, c.VII, s. 413, (29.01.1921, i: 139, celse 1.) Çoker, **Parlamento Tarihi, TBMM I. Dönem**, I.c. s. 608

Adana'da hakikaten birkaç namussuz ve soysuz bedbaht insanlar Fransa hesabına çalışmaktadır... Bu insanlar ırkımızdan değildir... O memleketin halkından değildir... Bir parça ruhunda kalbinde İslâm hissi taşıyan, bir parça tarihine, ırkına, mazisine merbut olan bir insan hiçbir vakit önünde can vermek istediğimiz yüksek bir bayrağa paçavra diyemez.”

Kurtarılan yerlerin ihtiyacına hükümet kâfi gelemiyor. Adana'da... Fransızların işgali zamanında memleketi terk eden halkın bütün emvali içeride kalmış ve maatteessüf çok münasebetsiz ve hain harekette bulunan insanlarla beraber Ermeniler tarafından yağma edilmiştir... Hükümetle beraber... Adana'ya girmiş olan Adliye mahkemeleri maatteessüf halkın bu davalarından en küçüğünü bile halledememiştir... Hükümet, elindeki vesait ile ve teşkilât-ı tabiye ile bu işi ... temin edemez. Meclis... Halkı alacaklarının arkasında ve uzun müddet aylarca mahkeme kapılarında süründürmeyecek şekilde çare aramalıdır.”³⁷

20.10.1921'de *Fransa* ile *TBMM Hükümeti* arasında imzalanan *Ankara İtilâfnamesi* ile Türkiye-Suriye sınırı çizilmiş ve *Fransız* işgal kuvvetlerinin Çukurova'yı tahliyesi gerçekleştirilmiştir. *Ankara İtilâfnamesi* hükümleri, *TBMM*'nin 12-13-15-16 ve 18 Ekim 1921 tarihlerinde yaptığı gizli oturumlarda tartışılmıştır. Bu oturumlarda sık sık söz alan *İsmail Safa Bey*, *Çukurova*'nın *Halep*'le ticaretinin ve *Mersin*'den *Diyarbakır* ya da *Harput*'a gidecek demiryolu emtiasının Suriye'den geçişi konusunun düzenlenmesini istemiştir.³⁸ *İsmail Safa*, bu toplantılarda *Misak-ı Milli* sınırları ve *Hatay* meselesi hakkında özetle şu değerlendirmeyi yapmıştır:

“Elimizde bir tek neferimiz olmadığı günde, bütün dünya zulmüne karşı halkımızı müdafaa için bir program çizmiştik. Bunun adına Misak-ı Millî demiştik. Bu programı çizerken en çok güvendiğimiz ...halkımızın kuvveti, kudsiyeti, ulviyeti idi.

Fransızlarla yapılan itirafname Misak-ı Millî'ye muvafık değildir. Çünkü hudud-ı millimiz dahilinde kalması lazım gelen iki yüz elli bin Türk bir Anadolu'dur, bir Türkiye'dir...İskenderun'un Anadolu'ya, Anadolu'nun İskenderun'a çok ihtiyacı vardır. İskenderun ve havalisi Türk olduğu için, Misak-ı Millî'ye dahil olduğu için bizden ayıramaz... Anadolu yaşamak istiyorsa, iktisaden hür olmak istiyorsa...İskenderunsuz yaşayamaz. İskenderun Anadolu'ya lazımdır. İskenderun Türk olmayıp da Arap olsaydı, Fransız, Alman olsaydı bize yine lazımdı...”³⁹

İsmail Safa Bey, Adana ve çevresinin işgalden kurtarıldıktan sonra karşılaştığı problemlerin çözümüyle de yakından ilgilenmiştir. Bölgenin diğer milletvekilleri ile birlikte *TBMM* başkanlığına verdiği 05.11.1921 tarihli dilekçede “*işgalden kurtulan Adana ve havalisi hakkında mesail-i harbiye dolayısıyla mahall-i muhtelifede bulunan muhacirinin bir an evvel memleketlerine sevklarının temini; etfal, eytam ve aceze-i nisvanın iskan ve iaşeleri ile, ordu yedinde bulunan hayvanattan bir kısmının oralara sevki, yemeklik, tohumluk ve âlat-ı ziraiyenin hükümet depolarından itası*”nı istemiştir.⁴⁰ Bu başvuru üzerine, *Sıhhiye ve Muavenet-i İctimaiye Vekâleti* 15.12.1921 tarih ve 12829/897 numara ile Adana muhacirini için 10.000 liralık havale, *İktisat Vekâleti* 17.12.1921 tarih ve 9054/1227 numaralı tezkere ile tohumluğun tedariki için Adana'ya 30, Mersin livasına 10, Kozan livasına 10, Antep'e 30 bin liralık tohumluk havalesi gönderilmiştir. *Müdafaa-i Milliye Vekâleti*'nin 06.01.1922 tarih ve 969/29853 sayılı yazısı ile, “*ziraat mesailinin teshili, etfal ve eytam ve aceze-i nisvanın iskan ve iaşesi için, ziraat, tohumluk ve yemeklik ve alât-ı ziraiyenin*

³⁷ ZC, c. VIII, s. 444, (26.02.1921, i: 157, celse 2.)

³⁸ TBMM, Gizli Celse Zabıtları II, Ankara 1984, s. 314.

³⁹ TBMM, Gizli Celse Zabıtları II, s. 366-367. (18.10.1921 tarihli gizli oturumdan.)

⁴⁰ ZC, c. XIV, s. 87.

hükümet depolarından” karşılanması için ilgili yerlere talimat verilmiştir.⁴¹ İşgalden kurtarıldıktan sonra bölgenin en önemli sorunlarından biri zahire ihtiyacının karşılanamamış olmasıdır ki **İsmail Safa Bey**, arkadaşları **Eşref, Muhtar ve Zamir Bey**’le birlikte Meclis başkanlığına çektiği 30.01.1922 tarihli telgrafta, **“hariçten gümrük, dâhilden vaziyet bahanesiyle Adana’nın kapılarının kapandığından, ekmek fiyatlarının işgal döneminin bile iki katına çıktığından”** şikâyet etmektedir.⁴²

Bölge ile ilgili sorunların gündeme oturduğu bir başka dönem ise; Lozan görüşmeleri dönemidir. 1922 yılı sonlarında **TBMM**’nde barış şartları ile ilgili gizli ve açık oturumlar yapılmıştır. Gizli oturumda söz alan Mersin mebusu ve **Maarif Vekili İsmail Safa Bey** ateşli bir konuşma yaparak, **Antakya, İskenderun, Beylan-Reyhaniye** ve havalisinde yaşayan Türklerin kurtarılmasını talep etmiştir.⁴³ **TBMM**’nin, Lozan’a gidecek heyetin, takip edeceği siyaset hakkında görüşme açtığı 03.11.1922 tarihli oturumunda söz alan **İsmail Safa Bey**, konuyla ilgili uzun bir konuşma yapmıştır. **Milli Mücadele**’nin, **Avrupa**’nın ve özellikle **Hatay** meselesinin değerlendirildiği konuşması özetle şöyledir:

“Arkadaşlar, bu muntkanın (Hatay ve çevresi kastediliyor) büyük davamıza ve büyük yurdumuza bu kadar kuvvetli rabıtası, bu kadar yüksek fedakârlığı olduğu halde maateessüf bir sene evvel imza ettiğimiz bir itilâf ile bunlara karşı vefasızlık gösterdik... İçim sızlayarak onlara karşı vefasızlık ettiğim(den) gayet acı duymuşum... Bizim davamız üzerinde muvakkaten dahi olsa terk ettiğimiz, vefasızlık gösterdiğimiz bu insanlar o günden sonra dahi anavatanın kurtarılması için lâzım gelen her fedakârlığı, her ızdırabı göğsüne çekmiştir... Biz Fransızlarla yaptığımız itilâf dolayısıyla... bu insanlara sabrediniz, sükut ediniz. Buralarda Fransız idaresi teşekkül etsin ve tek Fransız neferinin girmedığı bu yerlere bırakınız Fransızlar girsin dedik. Büyük Millet Meclisinin sırf büyük vatana ait endişeleriyle ortaya konulan bu arzuya o muntka baştanbaşa hürmet etti... Avrupa’da yapacağımız sulh muahedesinde bu muntkanın isimleri de dahil olmazsa Anadolu’nun, büyük Türkiye’nin, Büyük Millet Meclisi’nin beklediği sulh yoktur ve her zaman kargaşalık olacaktır...

Avrupa Şark’ı ve bilhassa Türkleri kendi milletinden aşağı, gayri medeni addetmiştir... Biz Avrupa kadar zengin değiliz... Avrupa kadar vesaitimiz yoktur... İrfanımız yoktur. Fakat Avrupa’da yaşayan milletlerden daha yüksek fazilet sahibiyiz ve kalplerimiz Avrupa’daki milletlerden daha ziyade insanlık hissiyle çarpmaktadır... Türk Milleti yalnız... kendi davası için silahını çekmemiştir. Bu dünyada insanların lâıyk olduğu hürriyeti, istiklâli almak için çekmiştir... Bu dava hem bizim hem bütün insanîyetin davasıdır.

...Hülâsa arkadaşlar, ben heyet-i murahhasamıza şunu arz etmek istiyorum ki, biz borçsuz, ekalliyetsiz istiklâli tamam, hudutlarında mazlum ve zincir sesi olmayan bir vatan ve buna lâıyk bir sulh muahedesi istiyoruz.”⁴⁴

⁴¹ **ZC**, c. XVI, s. 80-81. İcra Vekilleri reisi Fevzi Paşa’nın 19.01.1922 tarihli cevabı.

⁴² **ZC**, c. XVI, s. 169.

⁴³ Yeni Adana Gazetesi, 22 Kasım 1922, sayı: 423.

⁴⁴ **ZC**, c. XXIV, Ankara 1960, s. 370 vd. İsmail Safa Bey’in Hatay meselesine yakın alâkası, bu mesele kesin çözüme kavuşuncaya kadar devam etmiştir. **Tayfur Ata (Sökmen)**, Lozan Antlaşması’nın imzalanması üzerine, bölge ile ilgili uygulamaları görüşmek için, 9 Ağustos 1923’te Ankara’ya gelmiş, **İsmail Safa Bey** ve diğer bölge milletvekillerinden çeşitli taleplerde bulunmuştu. Tayfur Sökmen; **Hatay’ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar**, Ankara 1978, s. 77 vd.

İsmail Safa Bey'in değerlendirmesine göre, bölgenin işgalden kurtarılması görev ve sorumluluğu TBMM'ne aittir. Meclisimiz Hatay ve çevresinin kurtarılması için gereken çabayı harcamalıdır. Avrupa ve Fransa doğu toplumlarını küçümsemektedir. Fakat Türkler istiklal ateşini, tüm insanlığın hürriyet ve istiklali için yakmışlardır. Ayrıca, yapılacak antlaşmanın, tam bağımsızlık anlayışına uygun, adalet ve insaniyet duygularını dikkate alan bir nitelik taşıması istenmektedir.

İsmail Safa Bey, 1920-1923 yılları arasında görev yaptığı I. TBMM'deki faaliyetlerini "**1. Grup**" olarak da tanımlanan **Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Grubu** içinde sürdürmüştür. Grup Esas Defteri'nin 15 Mayıs 1921 tarihli kaydına göre, grup üyeleri arasında yer almaktadır.⁴⁵ Grubun 11 ve 30 Kasım 1921 tarihli "**umumî heyet**" toplantısında **Yönetim Kurulu** üyeliğine seçilmiştir.⁴⁶ 18 ve 23 Temmuz 1922 tarihlerinde yapılan Yönetim Kurulu seçimleri sonunda ise "**kâtip üyeliğe**" getirilmiştir.⁴⁷

3. EĞİTİMLE İLGİLİ GÖRÜŞ ve FAALİYETLERİ

İsmail Safa Bey, **Kurtuluş Savaşı** döneminin son, **Cumhuriyet** döneminin de ilk **Maarif Vekili** (Eğitim Bakanı) olması bakımından yakın tarihimizde önemli bir yere sahiptir. II. Fevzi Paşa Kabinesi 8 Temmuz 1922'de istifa etmiş, yerine Sivas milletvekili Hüseyin Rauf (Orbay) kabinesi kurulmuştu(12 Temmuz 1922). Önceki hükümetin **Maarif Vekili Vehbi Bey**, yeni kabinede bir süre görevine devam etti. **Vehbi Bey**'in istifası üzerine yeni Maarif Vekili seçimi gündeme geldi. O dönemde, vekil adayları grupta belirlenirdi. Grupta **Yunus Nadi** ve **Muhittin Baha Bey** aday olarak önerildi. Fakat yapılan gizli oylamada büyük çoğunlukla **İsmail Safa Bey** adaylığa seçildi. **Mustafa Kemal Paşa**, **İsmail Safa Bey**'le görüşerek, adaylıktan çekilmesini telkin etti. **İsmail Safa Bey** adaylıktan çekildi. Fakat kendisinin katılmadığı ikinci oylamada büyük bir çoğunlukla yine adaylığa seçildi. Meclis ikinci başkanı Ali Fuat (Cebesoy) Paşa'nın araya girmesi ve **Mustafa Kemal Paşa** ile görüşmesi sonucunda adaylığı kabul edildi.⁴⁸ **TBMM**'nin 06.11.1922 tarihli, **Maarif Vekili** seçimi oturumuna 194 üye katıldı. **Mersin** mebusu **İsmail Safa Bey** 102, **Trabzon** mebusu **Ali Şükrü** 52, **Kırşehir** mebusu **Müfit Efendi** 28, **Edirne** mebusu **K. Karabekir Paşa** 2, **Trabzon** mebusu **Hamdi Bey**, **İzmir** mebusu **Yunus Nadi Bey**, **Malatya** mebusu **Hacı Galib**, **Muş** mebusu **İlyas Sami Efendi** 1'er oy aldılar, 4 oy çekimser çıktı. Böylece **İsmail Safa Bey**, **Maarif Vekili** seçildi.⁴⁹ **İsmail Safa Bey**, bakanlık görevine Cumhuriyetin ilanından sonra **İsmet Paşa** kabinesinde de devam etti. **İsmet Paşa** kabinesinin 06.03.1924 tarihinde istifasıyla **İsmail Safa Bey**'in bakanlık görevi de sona erdi.

İsmail Safa Bey, **Maarif Vekili** olduktan kısa bir süre sonra, 28.11.1922 tarihli **Hâkimiyet-i Milliye** gazetesinde yayınlanan demecinde; "**eğitim alanında bir savaş verildiğini**" belirterek bu savaşın kazanılması için yapılması gerekenleri şöyle sıralamıştır:

-Halkın ve ülkenin yararı için dayanışma duygusu geliştirilmelidir.

-Halkın eğitime ilgisini arttırmak gerekir.

-Öğretmen ile halk arasında dayanışmayı sağlamak gerekir.

⁴⁵ Çoker, **Parlamento Tarihi**, **TBMM I. Dönem**, I.c, s.304

⁴⁶ Çoker, **Parlamento Tarihi**, **TBMM I. Dönem**, I.c, s. 298.

⁴⁷ Çoker, **Parlamento Tarihi**, **TBMM I. Dönem**, I.c, s.300. **İsmail Safa**, I. Grup üyesi olmasına rağmen, TBMM başkanı Mustafa Kemal Paşa'nın Başkomutanlık görev süresinin uzatılması hakkındaki kanuna ret oyu kullananlar (31 Ekim 1921) arasında yer almıştı. Çoker, **Parlamento Tarihi**, **TBMM I. Dönem**, I.c, s. 240. Maarif Vekilliğine adaylığının Mustafa Kemal tarafından önce uygun görülmemiş olması da önemlidir. Arıkoğlu, **Hatıralarım**, s.299.

⁴⁸ Arıkoğlu, **Hatıralarım**, s. 299-300.

⁴⁹ **ZC**, c. XXI, Ankara 1960, s. 405.

-Zorunlu eğitimin uygulanması için her türlü önlem alınmalıdır.

-Halkın araştırma ve inceleme ihtiyacını karşılayacak kütüphaneler kurulmalıdır.

-Sosyal ve fennî problemlerin çözümü için halk-uzmanlar ortak komisyonları oluşturulmalıdır.

-Mahallî yayınlara ağırlık verilmelidir.

-Öğretmenler ve aydınlar, ekonomik ve dinî konularda halka konferanslar vermeli, onları aydınlatmalıdır.

-İzciliğin canlandırılması için gerekli önlemler alınmalıdır.⁵⁰

İsmail Safa Bey'in **Maarif Vekili** olarak yaptığı en önemli faaliyetlerden biri, 15 Temmuz 1923 tarihinde **Ankara**'da "**I. Heyet-i İlmîye**" toplantısını düzenlemesidir. 15 Ağustos'a kadar bir ay devam eden bu toplantılara Müsteşar **Semih Rifat**, Matbuat Müdürü **Ahmet Ağaoğlu**, **Ziya Gökalp**, **İsmail Hakkı** (Baltacıoğlu), **Mehmet Fuat** (Köprülü), **Selim Sırrı** (Tarcan), **İbrahim Alaaddin** (Gövsa) gibi isimler ile bakanlığın daire müdürleri katılmıştır. Toplantılarda şu kararlar alınmıştır:

1. 7-14 yaş arası zorunlu eğitimde sınıf mevcutlarının, I. ve II. sınıflarda 30, diğer sınıflarda 40 kişiyi aşmaması sağlanmalıdır.

2. İlköğretimin sadece Maarif Vekâleti yetki ve sorumluluğuna verilmesi, yabancı eğitim kurumlarının denetiminin de Maarif Vekâleti tarafından yapılması gerekir.

3. Okul yapılması mümkün olmayan küçük yerleşim birimleri için yatılı köy okullarının yapılması kararlaştırıldı.

4. İlkokul öğretmenlerinin malî sorunlarının çözümü için bir yasa tasarısı hazırlandı.

5. İlkokulu bitirdikten sonra daha üst eğitime devam edemeyenlerin hayata ve mesleğe hazırlanabilmeleri için "**ihzarî mektepler**" kurulması kararlaştırılmış, bu mektepler zorunlu eğitim içine alınmıştır.

6. Kadınların **heyet-i ilmiyeye** katılmaları ilköğretim müfettişi olarak atanabilmeleri kararlaştırılmıştır.

7. **Sultanîler liseye** dönüştürülmüştür.

8. **Semih Sırrı** (Tarcan) **Bey**'in raporu doğrultusunda **Beden Eğitimi ve İzcilik öğretmeni yetiştirmek üzere bir öğretmen okulu** kurulması kararlaştırılmıştır.⁵¹

Türk eğitim sisteminin temel sorunlarının bu toplantıda görüşüldüğü anlaşılmaktadır. Zorunlu eğitim, sınıf mevcutları, öğretmenlerin malî durumları, kadınların eğitim hayatı içindeki yeri, yatılı okullar bu konular içinde yer almaktadır. Bunların dışında **Maarif**

⁵⁰ Erdoğan Başar, **Millî Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri (1920-1960)**, İstanbul. 2004, s. 98.

⁵¹ Erdoğan Başar, **Eğitim Faaliyetleri**, s. 105. Sportif faaliyetlerle ilgili olarak **İsmail Safa Bey**, Türkiye'nin 1924 Paris yaz olimpiyatlarına katılmasında önemli bir etkiye sahiptir. **Selim Sırrı Bey** ve **Türkiye İdman Cemiyetleri İttifakı** reisi **Ali Sami Bey**'le görüşerek, Bakanlar Kurulu'ndan karar ve ödenek çıkartmak suretiyle **Türkiye Cumhuriyeti**'nin ilk defa olimpiyatlarda temsil edilmesini sağlamıştır. Atif Kahraman, **Osmanlı Devleti'nde Spor**, Ankara 1995, s.713-14. Kurthan Fişek, **100 Soruda Türk Spor Tarihi**, İstanbul, 1985 s.108.

Vekâleti'nin tüm okullar üzerinde denetim yetkisi, *Tevhid-i Tedrisat* kanununa kadar tartışılan bir konu olmuştur. Beden eğitimi konusunu, cumhuriyetin ilk yıllarında bir hükümet politikası haline getiren de *Semih Sırrı (Tarcan) Bey*'in çabalarıyla *İsmail Safa Bey* olmuştur.

İsmail Safa Bey, Milli Eğitimle ilgili düşüncelerini 8 Mart 1339/1923 tarihli 3952/3:8 numaralı tamim ile ortaya koymuştur.⁵² Bu tamimde, Milli Eğitimin temel amacı; “*yarının fikrî, hukukî ve bilhassa iktisadî akideleriyle doğacak yeni medeniyetini gençlerimiz metanetle karşılayabilmelidir*” şeklinde ifade edildikten sonra, şu görüşlere yer verilmektedir:

“*Onları (gençleri) her cereyana sükûn ve tevekkülle tâbi olacak şu yahud bu fikir ve kanaatlerle değil, en doğru ve ihtiyaca uygun istikametleri sezecek, kendi azmiyle ileri atılacak bir kabiliyet-i fikriye ile yetiştirmek, millet için bir hayat meselesidir.*”

Cidal asrı henüz hitam bulmamıştır. Siyasi ve iktisadi cereyanların daima tevellüd ettiği yorucu, ağır mücadelelerde gençler fikren çok kuvvetli, ilmen iyi hazırlanmış oldukları kadar ahlâken de sarsılmaz bir seciye ile mücehhez bulunmalıdırlar... Terbiyenin hiç değişmez bir şekli bulunduğunu zannetmek yanlıştır. Her cemiyet ve muhit içtimâî, fikrî, ahlâkî medenî nukud-ı nazardan bir insanlık mefkûresi halk eder ki, terbiye bu mefkûreyi kuvveden fiile çıkarmakla mükelleftir...

Türkler, asırlardan beri varlıklarına düşman olan haris, istilâcı bu zihniyetle meşbu bir âlemde mücadele mevkiinde bulunuyorlar. Bu cidalin muhtelif sahalarda birçok zaman daha devam etmesi şiddetle muhtemeldir. Binaenaleyh tarihten ve bugünkü hakikatlerden mülhem olarak terbiye esaslarını şu umdeler üzerinde temerküz ettirmeliyiz:

1. *Memleket dâhilinde kuvvetli bir hiss-i milli ile ittihad etmeğe muhtacdır. Muhtelif kanaatlerin yahud meslek fırkalarının milli kardeşliğe ve memleket sevgisine müessir olmasını yarınki terbiyemizde bir nokta-i hareket addedeceğiz. Gençler, milli varlıklarına muhalif bulunmayan her içtihadı hürmetkâr olmalıdır.*

2. *Memleketi iktisadi bir esaret altında bırakmayacak dimağlar mekteplerde hazırlanacaktır. Bunun için gençliği çalışmak fikri ve istihsal gayesiyle yetiştirmek ve onlara istihsal vasıtalarını vermek mesleğini takip edeceğiz.*

3. *Mânen yorgun bir medeniyetin karşısındayız. Her yıkılan müessesenin inkırazı altında yeni mefkûrelerin doğacağını gençlik artık daha kati bir surette bilecektir... Biz her şeyde kuvvet ve azim olacağız. Çünkü daima sıyânet edilecek haklarımız, milli, medeni, insani mefkûrelerimiz var. Zaaf bütün seyyiatın anasıdır. Kuvvetlilik insana mesuliyeti, itimad, nefsi ve hakları himaye etmeyi öğretir.”⁵³*

Burada ulusal bir eğitim sistemi kurma amacını ve cumhuriyet ideolojisinin etkisini görüyoruz. Eğitimin ulusal olması, toplumsal duyarlılıkların dikkate alınması, ulusal varlığın korunması temel hedefler olarak benimsenmiştir. Gençlerin ulusal bilinç ve özgüvenle yetiştirilmesi eğitim politikasının merkezine yerleştirilmektedir. Maarif idaresini, o güne kadar “*en hakiki manasıyla bir mektep nezaretinden başka bir şey değildir*” diyerek eleştiren bakan, doğu toplumlarının, batının ve çağın hedeflerinden uzak kalmış olmasından da üzüntü duymaktadır.⁵⁴

İsmail Safa Bey'in *Maarif Vekili* olarak yaptığı önemli çalışmalardan biri de, 1923 yılı başında *Tedrisat-ı İbtidaiye Kanunu*'nun çıkarılmasıdır. *İsmail Safa Bey*, bu kanunun görüşülmesi münasebetiyle yaptığı konuşmada, *ülkenin geçirdiği savaş ve bunalımlar*

⁵² İsmail Safa (Özler), “*Tamim*” *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Mart 1341/1925 Sayı: I, s.48-58. **EK:5**

⁵³ İsmail Safa (Özler), “*Tamim*” *Maarif Vekâleti Mecmuası*, Mart 1341/1925 Sayı: I, s. 51-52.

⁵⁴ “*Tamim*”, s. 49.

nedeniyle maliyenin eğitime gerekli ödeneği ayıramadığını, öğretmenlerin zor durumda olduğunu, halkın da vergilerden şikâyetini dile getirmektedir.⁵⁵ Bu kanunla halkın kendi okulunun yapımına ve giderlerine belli ölçülerde katılması, böylece okul sayısının artırılması amaçlanmıştır.

İsmail Safa Bey, Yozgat Darülmualiminin kapatılmasıyla ilgili bir soru üzerine 17.09.1923'te Meclis'te yaptığı konuşmada, Türkiye'de eğitimin durumu ile ilgili şu bilgileri vermektedir:

“Maarif Vekâleti... Memleketin muallimleri biran evvel yetiştirmek için muhtaç olduğu darülmualimin ve darülmualimat açabilmek selâhiyetini Nisan'da çıkan bir kanun ile üzerine almıştır... Köylerimizin, kasabalarımızın yüzde doksanında henüz mektep açılmamıştır ve mevcut mekteplerimiz de itiraf etmelidir ki, bir muallime lâzım olan evsafi haiz olmayan kısmen kifayetsiz olan insanların elinde kalmıştır... Maarif Vekâleti, memleketimizin muhtelif ve muayyen noktalarında darülmualiminler ve darülmualimatlar açmakla meşguldür... Bütçemiz müsait olsa dahi elimizdeki muallimlerimizin miktarı bizim arzularımızı maatteessüf tatmin edecek bir vaziyette değildir...”

*Yozgat Darülmualimini'nin 28 talebesi vardır. Bunun için beş bin lira masraf yapılmaktadır. Heyet-i talimiyesi üç kişiden ibarettir. Birisi idadi mezunu, birisi ibtidai mezunu, birisi de medrese mezunudur. Şüphesiz bu vaziyette olan bir müesseseye yapılan masraf boşa gidiyor demektir... Muallimlerimizin yüzde yetmişinin maaşı üçyüz, dörtyüz, beşyüz kuruştur. Bu kadar az bir maaşla bu mesleğe muallimleri raptedmek ve iptidai maarifimizin, muallimlere verdiğimiz bu maaşla müsmir olacağına kani olmak beyhude bir şeydir... Bozok'un yediyüz köyünden ancak ellisinde, kasaba ve köy dâhil olduğu halde mektep vardır”.*⁵⁶

Bu konuşmada aslında Türkiye'de eğitimin genel durumu özetlenmektedir. Bu bağlamda, köylerde öğretmen ve okul eksikliği ile bütçe imkânlarının yetersizliği en önemli sorunlar olarak öne çıkmaktadır. **İsmail Safa Bey**, mecliste darülmualiminler (öğretmen okulları) hakkındaki soruları cevaplandırırken, 29.09.1923'te yaptığı konuşmada, ders döneminin başlamasından üç ay sonra (geçen yıl) mekteplerde kitap bulunmadığını, öğretmenlerin 5-6 hatta 7-8 aylık maaşlarının ödenemediğini, öğretmenlerin savaş nedeniyle uzun yıllar görevlerini yapamadıklarını, askere alınmış öğretmenlerin terhisleri işini bizzat takip ettiğini söylemiştir. Bu öğretmenlerin eğitim ve bilimsel gelişmelerden uzak kaldıklarını belirterek, *“bunların malumatını yenilemek, bunları yeni ilim ve fikir cereyanları karşısında yükseltmek için tatil dersleri açmağa ihtiyaç vardır, bunu yaptık. Memleketin 25-30 yerinde iptidai muallimlerimiz iki ay, üç ay ve daha fazla tatil dersleri görmüş oldular. Önümüzdeki sene daha ciddi, daha esaslı, daha vazih ve şamil bir surette takibetmek istiyoruz”* sözleriyle, öğretmenlerin yetiştirilmesi ve meslek içi eğitim konusuna dikkat çekmektedir.⁵⁷

⁵⁵ **Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının Milli Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri I**(Kısaltma: MESD), Ankara 1946, s. 233.

⁵⁶ MESD, s. 240-241.

⁵⁷ MESD, s. 244 vd. Öğretmen yetiştirme meselesi Safa Bey'in en çok ilgilendiği konulardan biridir. Kendisi tarafından hazırlanan, ancak bakanlıktan ayrılmasından kısa bir süre sonra (13.03.1924 tarihinde) yayınlanan **“Orta Tedrisat Muallimleri Hakkında Kanun”** ile öğretmenlik bir meslek haline getirilmiştir. Erdoğan Başar, **Eğitim Faaliyetleri**, s.115

İsmail Safa, 1923 yılı için on iki darümuallimin ve altı **darümuallimat** (kız öğretmen okulu) açılmasının planlandığını, bunlardan on tanesinin Erzurum, Edirne, Bursa, İzmir, Konya, Adana, Ankara, Sivas, Diyarbakır ve Kastamonu’da olacağını, ikisinin yerinin ise henüz tespit edilmediğini belirtmektedir.⁵⁸ Daha sonra, ilk ve orta öğretimin ıslahı için Anadolu’nun, onbeş darümuallimin bölgesine ayrılması kararı alınmıştır. Buralarda tam devreli bir sultani mektebi ile ikiyüz talebelik bir darümuallimin-i iptidai, bir de darümuallimat bulunacaktır. Bu üç mektebin eğitim-öğretim kadrosu takriben altmış kişiye ulaşır. Böylece eğitim sorunlarının tartışılacağı eğitim merkezleri oluşacaktır. Halkı aydınlatmak için bilimsel ve sanatsal etkinliklere yer verilecek, okuma-yazma kursları ve gece eğitimi yapılacaktır. Okulların tatilinde yirmi beş-otuz merkezde köy imamları toplanarak üç aylık eğitime tabi tutulacaktır. Maarif idareleri köy hocalarına bugünkü eğitim yöntemlerini öğretirse, eğitimin en ücra köşelere kadar yaygınlaşması sağlanacaktır. İlköğretimin muhtaç olduğu kurumlardan biri de gece ilkokullardır. Böylece Fransızların **“yeni mektepler”** dedikleri uygulamalı okullara yaklaşacak bir program çerçevesinde birkaç vilayetin çocukları bir merkezde toplanacaktır.⁵⁹ İlk ve orta öğretimin öğrenciye vereceği çağdaş bilgiyi amaçsızlıktan kurtarmak, onu sanat, ticaret ve ziraat veya yüksek mesleklere karşı tam bir hazırlık şeklinde oluşturmak gerekir. Orta öğretimin ikinci devresinde yalnız hayata ve geleceğe yönelik dersler takip edilmelidir.⁶⁰ Bütçe imkânları nispetinde asrî kütüphaneler, botanik ve hayvanat bahçeleri, konservatuarlar, atölyeler ve benzeri tesisler en kısa sürede bir program çerçevesinde temin edilmelidir.⁶¹ **İsmail Safa**, 1339/1923 senesi için 25 livada toplam gelirin 6 milyon, eğitime ayrılan payın 2.600.000 lira olduğunu belirttikten sonra, bu 25 livada mevcut 2100 iptidai mektebine ilaveten 560 mektep açıldığını ifade etmektedir.⁶²

İsmail Safa Bey, bakanlığın Darülfünun (üniversite) ile ilgili fazla bir şey yapmadığını, ancak eğitim kalitesini yükseltmek amacıyla, üniversiteye lise mezunu veya lise son sınıfa geçmiş öğrencilerin başvurabileceğini, daha çok uygulama yapılabilmesi için laboratuvar masraflarının karşılandığını belirtmektedir. Ona göre, darülfünun iki ihtiyacın baskısı altındadır. Bunlardan biri Sultanilerin ikinci devresince öğretmen yetiştirecek bir kurumun olmaması, ikincisi ekonomik zorluklardır.⁶³

İlmi meselelerin ancak kendilerine verilen hür şerait dâhilinde tekâmül edebileceğini belirten bakan, **“Darülfünunumuzun şahsiyet-i ilmiyesi var. Yalnız darülfünun bütçesinin mülhak bir bütçe olarak kendi tarafından tespit ve tanzimini ve bir takım emlake tasarruf etmek selâhiyetini istemektedir. Buna dair kanunu da heyet-i celilenize getireceğiz.”**⁶⁴ demektedir. Burada ifade edilen düşüncelerden, üniversitenin bilimsel ve ekonomik özerkliğe kavuşturulması konusunda siyasi iradenin ortaya çıkmış olduğu anlaşılmaktadır.

Maarif Vekâleti, telif ve tercüme işlerini milli hâkimiyetin kaynağı, milli kültürü yayma aracı olarak görür. Basılan ve yeniden telifi kararlaştırılan eserleri yurdun her köşesine ücretsiz olarak ulaştırmak ve halkı zorla okumağa alıştırmak için gerekli çalışmalar sürdürülmektedir.⁶⁵ **İsmail Safa Bey**’e göre ayrıca, **Maarif Vekâleti**, **“terbiye tahsil ve ihtisas mefhumlarıyla beraber, hakimiyet-i milliye ve maarif gayeleri arasındaki irtibatın hangi noktalarda nasıl temin edileceğini”** de ortaya koyacaktır.⁶⁶

⁵⁸ MESD, s. 247.

⁵⁹ “Tamim”, s. 55

⁶⁰ “Tamim”, s. 52-53

⁶¹ “Tamim”, s. 54

⁶² MESD, s. 250.

⁶³ “Tamim”, s. 54

⁶⁴ MESD, s. 252.

⁶⁵ “Tamim”, s. 57-58

⁶⁶ “Tamim”, s. 54

Ülkemizde lisan eğitiminin, günden güne gerilediği belirten İsmail Safa Bey, “*kavmiyet ve atikiyat* (klasik bilimler) *araştırmalarında kaynak dili durumundaki Şark (Doğu) dilleri eğitiminin, uygulamalı bilimler ve iktisadi hayatta ise Batı dillerinin yeterince öğretilmediğini*” üzücü bir tespit olarak ortaya koymaktadır. Ayrıca sultanilerde özellikle fen derslerinin *Galatasaray* sultanisinde olduğu gibi *Fransızca* öğretilmesini zorunlu görmektedir. İlk tecrübe olmak üzere *İzmir*, *Samsun* ve *Adana* gibi yabancı ekonomilerle en fazla temas eden ticaret merkezlerindeki sultanilerde yabancı dil öğretmeni yetiştirme programı açılacağını belirtmektedir.⁶⁷

SONUÇ

İsmail Safa (ÖZLER) *Bey*, II. Meşrutiyet döneminde, eğitimci, gazeteci ve yönetici bir İttihat Terakki üyesi olarak toplumda öne çıkmaya başladı. Mütareke ve işgal döneminde Fransızların hedefi haline geldi. Görüş ve ideallerinden ödün vermedi. Her türlü zorlukla mücadele etti. Milletvekili ve bakan olarak mecliste, valilik ya da başka bir görevle cephede mücadele verdi.

İsmail Safa Bey, Kurtuluş Savaşı döneminin son, cumhuriyet döneminin ilk Eğitim bakanıdır. Bakan olduğu bir yılı aşkın süre içerisinde, İlköğretim Kanunu (*Tedrisat-ı İbtidaiye*) çıkarmak, Türkiye Bilim kurulunu (*I. Heyet-i İlmiye*) toplamak gibi önemli faaliyetlerde bulunmuştur. Eğitim hayatına ilişkin olarak, öğretmen yetiştirme, yatılı okullar, yabancı dil eğitimi, uygulamalı eğitim, düzenlemeye çalıştığı başlıca alanlar olmuştur. Yüksek öğrenim ve beden-spor eğitimi de o günün şartları içinde bakanlığının uğraş alanları içinde yer almıştır.

İsmail Safa Bey, cumhuriyet çınarının idealist ve çalışkan unsurlarından biridir. Ulusal kurtuluş savaşının başarılmasında olduğu kadar, ulusal bir eğitim sisteminin kurulmasında ve ülkenin eğitim düzeyini yükseltme çabasında önemli bir yere sahip olmuştur.

⁶⁷ “*Tamim*”, s. 57

KAYNAKÇA

Başbakanlık Osmanlı Arşivi(BOA), Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus(DH.KMS) Katalogu.

Başbakanlık Osmanlı Arşivi, Meclis-i Vükelâ (MV) Mazbataları Katalogu.

T.C. Emekli Sandığı Arşivi

TBMM Arşivi, Milletvekili Özlük Dosyaları

Özler Ailesi Özel Arşivi

TBMM Zabıt Ceridesi (Kısaltma: ZC), c. I-29, Ankara 1940-1960

TBMM, Gizli Celse Zabıtları I-IV, Ankara 1984

Yeni Adana Gazetesi Koleksiyonu (1921-1922)

ARIKOĞLU, Damar; Hatıralarım, İstanbul, 1961

BAŞAR, Erdoğan; Millî Eğitim Bakanlarının Eğitim Faaliyetleri(1920-1960), İstanbul. 2004.

ÇOKER, Fahri; Türk Parlamento Tarihi, Millî Mücadele ve TBMM I. Dönem, I-III.c Ankara 1994, s. 782-783.

ENER, Kasım; Çukurova Kurtuluş Savaşında Adana Cephesi, Ankara, 1970.

FİŞEK, Kurthan; 100 Soruda Türk Spor Tarihi, İstanbul, 1985.

HATIPOĞLU, Süleyman; Fransa'nın Çukurova'yı İşgali ve Pozantı Kongresi, Ankara, 1989.

İSLÂM, İbrahim; Millî Mücadele'de Yeni Adana Gazetesi (Doktora Tezi), Atatürk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Erzurum 1995

İSMAİL TEVFİK; Adana Vilâyeti Matbuatı, İstanbul, 1932

KAHRAMAN, Atıf; Osmanlı Devleti'nde Spor, Ankara 1995.

MEHMET ASAF; 1909 Ermeni Olayları ve Anılarım, Yay. İ. Parmaksızoğlu, Ankara, 1982.

Millî Eğitim Bakanlığı; Cumhurbaşkanları, Başbakanlar ve Milli Eğitim Bakanlarının

Millî Eğitimle İlgili Söylev ve Demeçleri I(Kısaltma: MESD), Ankara 1946.

(ÖZLER), İsmail Safa; "Tamim" Maarif Vekâleti Mecmuası, Mart 1341/1925 Sayı:I, s.48-58.

ÖZTÜRK, Kazım;Türk Parlamento Tarihi, TBMM II.Dönem, II. c. Ankara 1994.

SÖKMEN, Tayfur; Hatay'ın Kurtuluşu İçin Harcanan Çabalar, Ankara 1978.

TÜRKGELDİ, A. Fuat; Mondros ve Mudanya Mütarekeleri Tarihi, Ankara, 1948, s. 70.

YÜREĞİR, A. Remzi; "Millî Mücadele'de Çukurova", Yeni Adana Gazetesi, 25 Şubat 1953.

ZÜCHER, Eric von; Millî Mücadele'de İttihatçılık, (çev. Nüzhet Salihoğlu), İstanbul, 1987.

EK 1: İsmail Safa ÖZLER (1885-1940)

Özler ailesi özel arşivinden alınmıştır.

EK 2: Adana olayları üzerine Meclis-i Vükelânın, Boşnak Salih, Muhtar Fikri ve İsmail Safa Bey ile ilgili 16 Temmuz 1909 tarihli kararı

مجلسین کلاماً کرا تینه مختصراً وضع ضبط و قلمه تبتیه

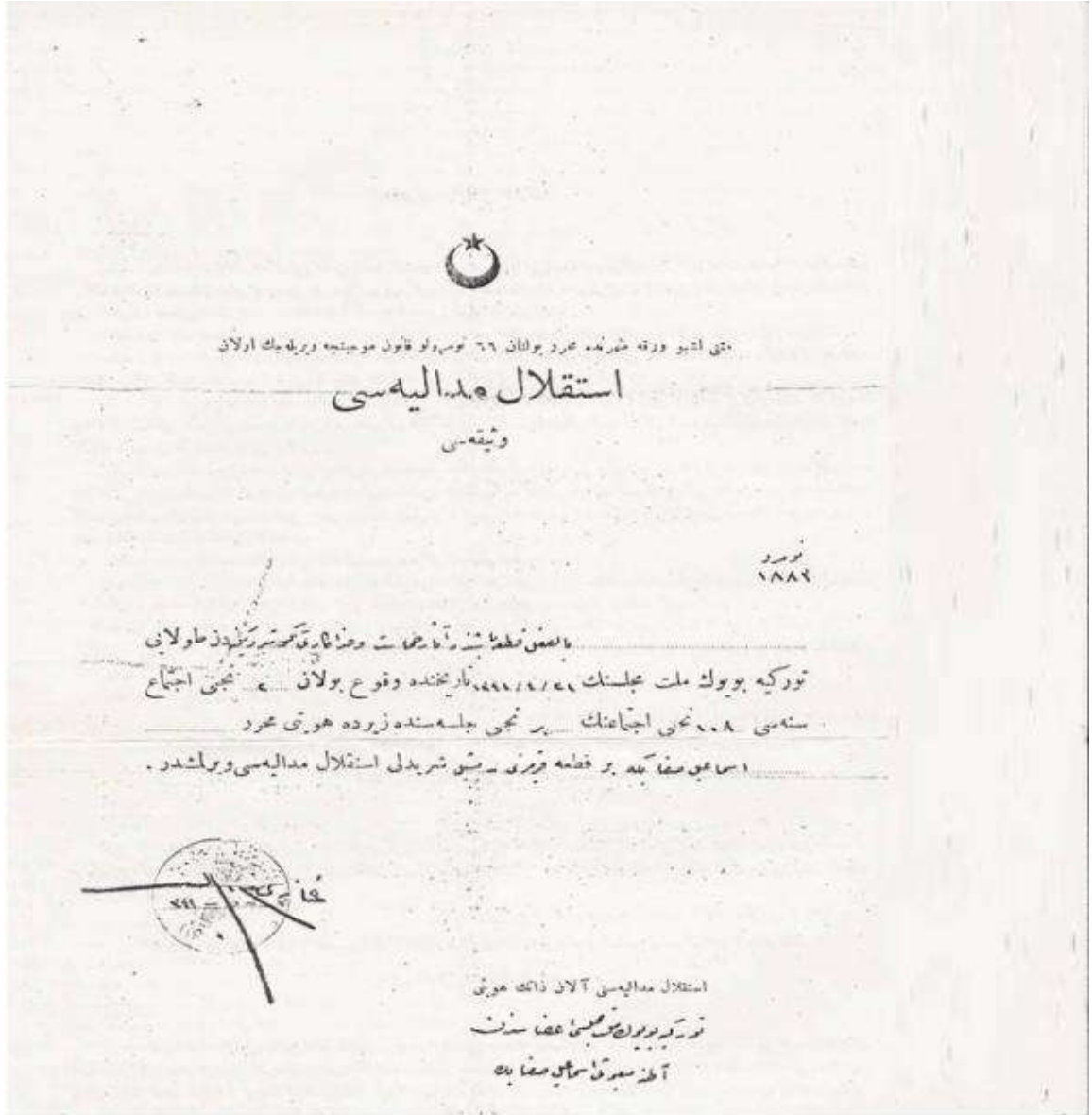
جلد و ورق	ماضربولنا نه ذوات قمامك اسایی	سجلتاریه رقم
جلد		شایع
ورق		مجله
سازگار اولنا نه دیوانه شعاعی و ریڈنک نوبت غور مالی با بیجا و رای اوپ سوزا و تیز نورسی و کله مولاسی لرچی و مانعوا قانی رمی حاجی نظر اولوب		
توضیحات	عقد و مکتوبات	اولا ق و طریقی و فرموشی
عرب	عرب	تاریخ
خصوصه مالی		
<p>الطه وضع مؤسسه کله طور و جریانه با فضل مدخل اولوبه فقط سوزا اسکی و معنی تأییدی هموسی و هر وی اولاده و حادثه کله و خصوصه جزئی و کلیه ذی مدخل بولند کله اکتلا شیلله استخاضده الیه و الا سابقین جواری کله الیه رو بیله فرقی خومانان فریمه معطلی ریزی یا ستانله اجرای تقاعد لریم و ما موسسه و اهلایا تعلیم ده مدخل اولاده محرمانه کسانله و حق همای مختلفه بید و جریانه و غیره اولاده جواری لریم ماز الیه دیوانه حربه عرضینده نظیم و اطه خزانه عربیه خومانان لغتده با تحریرات ایسک اولاده معطله کله تعلیم اجرای ایجابی معطله حربه نظارتکده عماره اولوب کله تا تاریخ ۸۷ و موزولو تذکره فرشته و معطل اولنده</p>		
وکارایی		
<p>الطه حادثه مؤسسه اندرین تحقیقاته مکمل اجراسه متذکره محله اعراض قلمه اولاده تصحیح تبتیه اولنده سوزای دولت بدایت محکمی بیکر قائمه بله ایام سلاطین عدلیه مفتش استیبه اطه طرفازده اعطا اولونه لایحه الیه و الیکلده و جریانه معطله بولوب بالوضه عزای ایلمسه اولونه جواد و آصف بکدر الیه خومانان فریمه معطله ریزی یا ستانله کله حادثه کله ظهور سوزده اول کله ظهور الیه دوام اندرین سازه و نظیره ما موسسه لرین اولوبه ایضا و تا بیلانم و عدیه معلوم کله اتقا ذمه اتقا ایتمه کله صلح و غیر صلح الکلاه اسنده غایت جمع احوالک توسعه سببه اولد کله و اکتلا بیدنه نظامی عید القادس و پوتشاه صالح و اجاده کله و اسما جیل صفا اکتلا بیدنه شریکات و شریکات اسایسه کله ده بولند کله بیده ایتمه و الیه حادثه کله و خلا و شایه معلوم کله سوزا تا تاریخ ازاله ایتمه کله ما موسسه کله احادده سوز حال و هر کله بیده ایتمه طرفازده باله کله خافوناً شریه ایدرجه مجازانله ایضا سوزیم و جریانه کورسده اولد بیدنه متا و موسسه الیه الیه الیه ده شکله دیوانه حربه سربعا مقته محاکمه التلری و دیوانه حربه مذکره یا ستان فریمه سوزده برز انله تعیین تصحیح و کلاجه قرار لدر بیلرجه با معطله سببه ایتمه عرصه و استیاده اندرین معطله جو بیلده اولد کله جمله یا ستان موصلی و اخلیه و حربه نظارتکده شیطانه مقبوله ایضا و دیوانه حربه یا ستان اندرین فرقی خومانان فریمه اسما جیل یا ستان تعیین قلمه بیدنه تحقیقاته ماضیه ده اکتلا شیلله و سالف الذکر الیه دیوانه حربه عرضینده معطله تقاعد و عمل مختلفه بیدنه و غیره</p>		
مجلس سوزیمه مخصوصه ماضی	امریه سوزیمه مخصوصه ماضی	مستشاران مخصوصه ماضی
تاریخ	تاریخ	تاریخ

EK 3: İsmail Safa ve arkadaşlarının İstanbul'da izlenmesine ilişkin Dâhiliye Nezareti yazısı

داخلیه نظارتی قام مخصوص مدیریت				تاریخ تصدیق	مصدور	اوردی تجوی یا حواسی
یولیس حیدریت عمومی						
تذکره				تاریخ تدبیر	مبطلی	قام و حواسی
<p>احضار اتحاد درستی قلوبیک هیئت اداره اعضا سینه ادله قاری خبریه و الیوم در سعادتیه مدرسه اولیده تعمیر بولنه قاری خبریه و ریله اجماع صفا و کتبا - بکله در حقو - اشرف و مرضی مؤل کوچریک مصطفی نیک صفا ترصد الله الیرید و مملکت شافع عاکله مطایر احوال بقصدی ایشکاری تقدیرده صفایته معامله تقصیریه ایضاً واستطلاعات و اقداره بی دردی نظامه معلومانه اعطای تم اولوز</p> <p>بای</p>						

Başbakanlık Osmanlı Arşivi(BOA), Dahiliye Nezareti Kalem-i Mahsus(DH.KMS.) Katalogu.

EK 4: : Adana mebusu İsmail Safa Bey'in kırmızı-yeşil şeritli İstiklâl Madalyası beratı

Özler ailesi özel arşivi

EK 5/A: İsmail Safa Bey'in II. Devre TBMM üyeliği tercüme-i hal varakası

Handwritten text in Ottoman Turkish script, likely a letter or official document. The text is arranged in several lines, with some words and phrases written in a larger, more prominent style. The document includes several signatures and stamps, indicating its official nature. The text is written in a cursive style characteristic of the Ottoman era.

EK 6: Maarif Vekili İsmail Safa Bey'in 8 Mart 1339/1923 tarihli ve 3952/3:8 numaralı Tamimi (1. sayfa)

